

Anamalcı Para Ekonomisinin Parasız Öğretisi: Serbest Piyasa Modeli

Author(s): Faruk Ülgen

Published: Nisan 19, 2026

URL: <https://katmanportal.com/?p=4425>

Abstract Bu yazı, Klasik, Neo-Klasik ve devamındaki iktisat teorilerinin öne sürdükleri varsayımların ve geliştirdikleri ve uyguladıkları modellerin kavramsal temellerini sentetik bir biçimde anımsatmak ve çağdaş anamalcı iktisadî yapının (kapitalizm) incelenmesinde ne kadar da yetersiz olduklarının altını çizmektedir.

Bu yazı, Klasik, Neo-Klasik ve devamındaki iktisat teorilerinin öne sürdükleri varsayımların ve geliştirdikleri ve uyguladıkları modellerin kavramsal temellerini sentetik bir biçimde anımsatmak ve çağdaş anamalcı iktisadî yapının (kapitalizm) incelenmesinde ne kadar da yetersiz olduklarının altını çizmektedir.

Giriş

Bu yazı, çağdaş anamalcı iktisadî^[1] yapının (kapitalizm) dünya genelinde egemen olduğu toplumlarda paranın ve ona bağlı olarak finans pazarlarının içeriğinin, evrimsel dinamiklerinin ve yarattıkları sonuçların kuramsal ve örnekleme yoluyla irdelenmesini içeren bir dizinin ilkidir. Bu ilk yazının amacı Klasik, Neo-Klasik ve devamındaki iktisat teorilerinin^[2] öne sürdükleri varsayımların, geliştirdikleri modellerin ve uygulamaya koydukları iktisat politikalarının kavramsal temellerini sentetik bir biçimde anımsatmak ve çağdaş anamalcı iktisadî yapının (kapitalizm) incelenmesinde ne kadar yetersiz olduklarının altını çizmektir. Böylelikle, devamındaki yazılarda, 1970'lerden sonra dünyaya egemen olmuş neoliberal akımın iktisadî açıdan ne kadar tutarsız olduğunu ve iktisadî toplumun dinamiklerinin ve istikrarsızlıklarının tutarlı çözümlenmesinin ancak “parasal yaklaşımla” olabileceği savını öne çıkarabileceğiz. Bundan sonra gelecek olan incelemeler, basit bir öğretisel yan tutmadan çok, mantıksal tutarlılığın gerektirdiği bir kuramsal gelişme olarak daha açık bir biçimde anlaşılabilir, umarım.

Joseph Schumpeter'in de (ölümünden sonra, 1954'de yayımlanan *History of Economic Analysis*'de) öne sürdüğü gibi, iktisat biliminde “parasal yaklaşım” ve “değer teorileri” iki ayrı, birbirine kavramsal, mantıksal ve niteliksel olarak zıt yaklaşımlardır. Hangisinin “çağdaş anamalcı iktisadî yapıyı (kapitalizm)” anlamamıza ve düzenlememize yardımcı olabileceği ise yalnızca soyut bir tartışma konusu değil, her bireyin ve her toplumun günlük yaşamından

gelecek projelerine kadar her anlarının evrimini belirleyen bir konudur.

Bu bir iktisat tarihi ya da uygarlık tarihi yazısı değildir. Tarihsel göndermeler yalnızca işlenen konunun iktisat biliminde kullanılan belli başlı referanslarını içerir. Teknik çözümlemelerden kaçınıp daha çok kullanılan varsayımlar ile bu varsayımların incelediği ve anla(t)maya çalıştığı öne sürülen olgular üzerinde yoğunlaşmaya çalıştım. Daha çok bir “giriş yazısı” niteliğinde olduğundan, kaynakça da en az düzeyde sunulmuştur.

Klasiklerden Neo-Klasiklere serbest piyasa ekonomisi

İktisat’ın bir “bilim” (ya da en azından, bir bilgi) dalı olarak ortaya çıkması, çağdaş anlamda 18. yüzyıla dayanır. Her ne kadar tarihi evrimde, her yeni dönemi belirleyen ve kökten etki yaratan faktörlerin ortaya çıkışını kesin bir biçimde belirleyemesek de, iktisat bilimi “Klasik İktisat” akımıyla ortaya çıkmıştır. Belli başlı referanslarının Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx, vb. olduğu bu yaklaşım, sonradan *Marjinalist devrim* yazarları William Stanley Jevons (*The Theory of Political Economy*, 1871), Carl Menger (*Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, 1871) ve Léon Walras (*Éléments d'économie politique pure*, 1874) tarafından geliştirilen önermelerle – ve bugün, teorik ve siyasi iktisadın, aynı zamanda da iktisat politikalarının ana referansını oluşturan- “Neo-Klasik İktisat” akımına yön vermiştir. Bu iki akım arasında ileri sürülebilecek birçok önemli farklılıklar olsa da, onları birbirine bağlayan temel ortak nokta “değer”dir. Bu akımlar değer teorileridir; ilki emek değerine, ikincisi ise fayda değerine dayanmaktadır. Bu yaklaşımlarda para, ne kavram olarak ne de pratikte önemli bir rol alabilir^[3].

Bu bağlamda, 19. yüzyılın sonlarına doğru (1874’te), İsviçre Lausanne Üniversitesi’nde bulunan Fransız asıllı iktisatçı Léon Walras, genellikle kapitalist ekonomi olarak adlandırılan ve bir yüzyıl önce Adam Smith (1776) tarafından incelenen yeni bir toplumun işleyişine ilişkin bilimsel bir model geliştirmeye çalıştı. Böyle bir çerçevenin temel önermesi, birbirinden bağımsız kararlar aldığı varsayılan ayrı ve özel ekonomik birimlerden (bireyler, firmalar) oluşan bir toplumun, bazı piyasa mekanizmaları aracılığıyla verimli ve optimal bir şekilde işleyebileceğiydi. Bu mekanizmalar, çeşitli piyasalardaki tüm bireysel arz ve talebin eşitlenmesini sağlayan bir dizi esnek fiyat (parametrik fiyat vektörü) ile temsil edilebilir.

Fransız düşünür ve iktisatçı, Léon Walras, tüm ekonominin, tüm piyasaların katkısıyla bir genel dengeye ulaşabileceğini söylemiştir. Söz konusu bu genel denge, tüm pazarlardaki (her pazarın bir ürüne denk geldiği varsayılır) istem ve sunu düzeylerinin tek bir fiyatla birbirine eşitlenmesiyle oluşur.

Bu yaklaşıma pedagojik bir yapı kazandırmak ise, iktisat kitaplarında sıkça kullanılan “mükemmel rekabet” koşullarının tanımlanmasıyla gerçekleşir. Bu koşullar genellikle aşağıdaki biçimde belirlenir^[4]:

- Pazar oyuncularının (üretici ya da tüketici birey ve firmalar) hiçbir pazar gücü yoktur. Bireysel istem ve sunular pazarda oluşan nihai ürün miktarını ve fiyatı etkilemez. Başka bir

değişle, oyuncular pazarın boyutlarına göre çok küçük ve etkisizdirler.

- Pazarda sunulan ürünlerin tümü aynı nitelikleri taşırlar; ürünler arasında ayırım yapmak olası değildir. Dolayısıyla, alıcı, ürünün hangi üreticiden geldiğine dikkat etmez. Bu da alıcı için ana (tek) karar ögesinin fiyat olmasını sağlar.
- Tüm oyuncular tüm pazarlara hiçbir engel ve gidere maruz kalmadan girip çıkabilirler. Böylelikle, herhangi bir oyuncu bilgisayar mı yoksa domates mi üretip (tüketip) daha çok kâr (fayda/doyum) edinebileceğini “anında” hesaplayabilir.
- Tüm üretim araçları (emek, sermaye, vs.), hiçbir engel ve gidere maruz kalmadan, bir sektörden diğerine aktarılabilir. Böylelikle, pazarlarda oluşabilecek fırsatlar çerçevesinde üreticiler değişik faaliyetler arasında kâr karşılaştırmasına dayanan seçim (*arbitrage*) yapabilir.

Bu hipotetik koşullar (*aksiyomlar*) sonuç olarak “mükemmel rekabet piyasası” ekonomisinde “bilgiye” (enformasyon) özel bir nitelik kazandırır (*mükemmel rekabet = mükemmel bilgi*) ki bu, devamındaki tüm iktisadî ve siyasi değerlendirmelerin geçerlilik alanını kökten belirler. Piyasalar, oyuncuların rasyonel ve kusursuz optimal kararlar alabilmeleri için gereken tüm bilgiyi eşit, engelsiz, gidersiz ve evrensel bir biçimde sunar. Bu bilgi mükemmelliğine karşın, söz konusu modelleme, oyuncuların pazar gücü edinmelerini (varsayımsal olarak) yasaklamış, oyuncuların bilgiyi kendi yararlarına stratejik ve bireysel olarak toplama, oluşturma ve kullanmalarını olanaksız kılmıştır. Sonuç olarak pazar, pasif, mükemmel rekabet koşullarına boyun eğmek zorunda olan,- “atomistik” olarak da tanımlanan-, bireyler/firmalardan oluşan “garip” bir düzenlemedir.

Tüm bu koşulların nasıl oluşabileceği konusunda ise hiçbir nesnel/bilimsel olarak kabul edilebilecek varsayım ve önerme bulunmamaktadır. Burada tartışsak da kısaca anımsatmamız gereken bir nokta da serbest piyasa ekonomisinin en optimal ve verimli toplumsal düzenleme olduğu varsayımının ana “bilimsel” referansını oluşturan bu yaklaşımın aslında ancak kolektif ve merkezîyetçi bir düzenlemeyle yapılandırılabilir olan bir eşgüdüm (koordinasyon) modeline denk geldiğidir! Bu noktayı, ileride özel bir yazı konusu olarak geliştirebilmeyi umuyorum.

İktisadî modelden toplumsal düzenlemeye doğru

Merkezî olmayan ve özel piyasalara dayalı bir ekonominin (iyi) işleyişinin bilimsel (ve biçimsel) temelleri, mükemmel rekabetçi ekonomiye ilişkin, Kenneth Arrow, Gérard Debreu ve Frank Hahn’ın 1950-1970 dönemindeki çalışmalarıyla geliştirilmiş olan yeni Walrasçı yaklaşım (neo-Walrasian) modeliyle sunulmuştur. Bunun devamında, günümüzde makroekonomide yapılan araştırmaların baskın kolu olan dinamik stokastik genel denge sentezi, genellikle rasyonel olarak nitelendirilen aktörlerin bilgi açısından zengin ortamlarda optimizasyon yaptıkları bir ekonominin eşgüdümünü inceleyen Walras sorusuna ışık tutmak için tasarlanmıştır.

Modern ekonomi teorisinin öncüleri tarafından ortaya konan bu sezgi, 20. yüzyılın ikinci

yarısında Kenneth Arrow ve Gérard Debreu tarafından matematiksel olarak formüle edildi. Bu iki bilim insanı, belirli varsayımlar altında, Pareto optimal durumu olarak da nitelendirilebilecek bir ekonomik denge olacağını kanıtladılar. Bu çerçevenin gelişimi, mükemmel rekabet aksiyomları altında, merkezî planlama içermeyen ve çoğunlukla özel piyasaların işleyişiyle ulaşılabileceği düşünülen nihai durumun, tüm toplumun refahını arayan iyiliksever bir diktatörün toplum adına karar vermesi durumunda elde edilebilecek sonuç kadar optimal olacağını göstermiştir. Adam Smith'in genel dengeyi sağlayabileceği düşünülen, Isaac Newton'un yerçekimi kanunundan esinlenmiş, görünmez el (piyasa fiyat mekanizması) sezgisinden modern teorinin nihai sonucuna (genellikle neoklasik sentez olarak adlandırılır) kadar, merkezi olmayan ve serbest piyasa ekonomisinin sosyal açıdan verimli bir şekilde işlediği iddiası, toplumlarımızın temelini oluşturan evrensel bir ilke olarak kabul edilmiştir. Böylelikle, günümüzde "ortodoks iktisat" da denilen, rekabetçi serbest piyasaların toplumsal optimali sağlayabilecek en iyi mekanizma olduğunu ve dolayısıyla piyasa dışı (devlet eliyle ya da başka kolektivist biçimde tasarlanıp uygulanabilecek olan) tüm mekanizmaların bertaraf edilmesi gerektiğini savunan bu kavramsal (iktisadî ve siyasi) akım, genel geçer öğreti olarak toplumların biçimlenmesinde başrol oynamaktadır.

Buradan da sezilebileceği gibi, serbest rekabetçi pazar dengesi yaklaşımları yalnızca "teknik" bir önerme statüsünden, toplumun yapılandırılmasında (neoliberal akımlar) ve yönlendirilmesinde (neoliberal iktisadî ve sosyal politikalar) ana referans olarak kullanılması "nesnel" ve "bilimsel" olarak uygun görülen bir siyaset yapılandırma aracına dönüşmüştür.^[5]

Sezilebileceği üzere, üstteki varsayımların hiçbirinde para ile ilgili bir önerme kullanılmamıştır. Bunun nedeni çok açık ve, maalesef, basit: Bu yaklaşımlarda, para ve parasal ilişkilerle ilgili konular, teorilerin tutarlılığı açısından bütünüyle bertaraf edilmiştir. Klasik İktisatta, Marx, Kapital'in 1. cildinin ilk bölümünde parayı ancak "illüzyonist" bir biçimde ele alabilir.^[6] Walras, *Éléments d'économie politique pure*'ün art arda gelen ve bir çok değişikliği içeren yeni basımlarında parayı serbest rekabet modeline "sokmaya" çalışır ve "beceremez". Değer teorileri parayı ne kavramsal olarak ne de pratik yolla tutarlı bir biçimde ele alabilir. Bu nedenle de "öyle ya da böyle", Klasik, Neoklasik ve onların yolunda giden diğer tüm çağdaş yaklaşımlarda para ve ilgili sorunsallar bertaraf edilmiştir. *Monetarist* olarak adlandırılan ve Milton Friedman ve sonrası, Chicago ekolü olarak da bilinen, siyasî iktisat akımında bile para, dışarıdan paraşütle (serbest piyasa dinamikleri dışında bulunduğu varsayılan devlet eliyle) iktisadi yapıya sokulabilir.^[7]

İktisat modelleri, piyasa ekonomisinin yalnızca serbest fiyat mekanizmasıyla iyi işleyebileceği fikrini sürdürürken, paranın eksikliğini hala kavramsal olarak giderememiştir. Bu durum, haliyle her yerde ve her gün, her kararda ve uygulamada, parasal ve ona bağlı olarak finansal kıstas, zorunluluk, engel, vb. sistemik sorunlarla uğraşılan bir dünyada, çok yadırganması gereken bir gözlemdir. Ne yazık ki, iktisat teorilerinin hem çıkış noktaları hem de evrimsel olarak vardıkları teknik ve öğretisel nokta, paranın önemli bir yapısal değişken olarak dikkate alınabilmesini ve ekonomik modellere nesnel olarak gerekçelendirilebilir bir şekilde dahil edilmesini olası kılmıyor.

Öte yandan, parasal ve finansal çöküşlerle dolu kapitalizmin tarihi, rekabetçi serbest piyasa

öğretisinin sınırlarını ve ekonomik sistemin istikrarında parasal ve finansal dinamiklerin önemini bize her fırsatta acımasızca anımsatıyor. ABD’li iktisatçı Hyman Minsky’nin belirttiği gibi, “İstikrarsızlık, ekonomimizin gözlemlenen bir özelliğidir. Bir teorinin istikrarsızlığı kontrol etmek için politika rehberi olarak yararlı olabilmesi için, istikrarsızlığın nasıl ortaya çıktığını göstermesi gerekir. Neoklasik sentezin soyut modeli istikrarsızlık yaratamaz. (...) Zaman içinde ilerleyen ekonomik süreci incelemeliyiz, bu da yatırım, sermaye varlıklarının mülkiyeti ve buna eşlik eden finansal faaliyetlerin, teorileştirmenin merkezi konuları haline geldiği anlamına gelir” (1984, s. xii)^[8]. Ne yazık ki, serbest piyasa mekanizmalarının kendi kendini düzenlemede yeterli olduğu inancına dayanan güçlü bir liberalleşme süreci, bu sınırlamaları dikkate almadan 1970’li yıllarda başlamıştır. Bu çerçevede, bir sonraki yazımızın konusu da 1970’lerden bu yana hüküm süren neoliberal iktisat politikalarının özetini sunmak ve iktisadî açıdan tutarsızlıklarını incelemek olacaktır.

Kaynaklar

Minsky, H.P. (1984). *Can “It” Happen Again?* Armonk, New York, M. E. Sharpe, Inc.

Ülgen, F. (ed.). (2013). *New Contributions to Monetary Analysis*. Routledge: Abingdon, UK.

Ülgen, F. (2002). *Théories de la firme et stratégies anticoncurrentielles. Firme et Marché*, L’Harmattan: Paris.

Notlar

1. Bu yazıda, *iktisat* ve *ekonomi* sözcükleri ve aynı şekilde, *pazar* ve *piyasa* sözcükleri, birbirlerinin yerine ayırım yapılmaksızın kullanılmıştır. [↑](#)
2. Bu tip kuramsal yaklaşımları “değer teorileri” adı altında topluyoruz. [↑](#)
3. Bakınız Ülgen (2013). [↑](#)
4. Bakınız Ülgen (2002). [↑](#)
5. Bu dönüşümde ve dönüşümün kitleler tarafından da kabul görmesinde rol oynayan etkenlerden biri de serbest piyasa yaklaşımının demokrasi ve siyasi özgürlük kavramlarıyla bağdaştırılmasıdır ki bu hem kavramsal olarak hem de pratikte geçerliliği kanıtlanabilir bir önerme değildir. [↑](#)
6. Her ne kadar Marx; Kapital’den önce yazdığı, *Grundrisse* olarak da bilinen 1857-1858 *El Yazmaları*’nda farklı bir yaklaşım sergilemeye çalıştıysa da... [↑](#)

7. Bu noktayı umarım ileriki bir yazımda daha açık bir biçimde irdelemeye çalışacağım. [↑](#)
8. Benim çevirim. [↑](#)

Published by Katman Portal · Nisan 19, 2026 · <https://katmanportal.com/?p=4425>